

Aleš Novák: Věčný návrat téhož

Praha, Togga 2015. 388 s.

Velké myšlienky filozofov, a zvlášť tých veľkých, do panteónu ktorých Friedrich Nietzsche bezpochyby patrí, sú až priveľmi často dezinterpretované, ohýbané podľa potreby doby či (ľudských, príliš ľudských) jednotlivcov, alebo prosto bagatelizované a obchádzané práve pre svoju veľkosť, náročnosť a nárok, ktorý na svojho čitateľa kladú. Snáď preto sa sekundárna literatúra v našej geografickej šírke málokedy odváži ísť až na dreň myšlienky večného návratu, a nanajvýš po nej poškuľuje.¹ Z tohto dôvodu predstavuje predložená publikácia Aleša Nováka obrovský prínos, a to hneď v dvojakom ohľade – jednak ponúka fenomenologickú

1 Vid' napríklad Kouba, P., *Smysl konečnosti*. Praha, Oikúmené 2001; Kouba, P., *Nietzsche, filosofická interpretace*. Praha, Oikúmené 2006; Dubský, I., *O Nietzschevi*. Praha, Revolver Revue 2016.

analýzu samotného konceptu večného návratu, druhak vlastnú, plne samostatnú interpretáciu myšlienky myšlienok, na ktorú si trúfnu len tí najostrieľanejší.²

Autor nás hneď na úvod zoznamuje so svojimi kľúčovými tézami, ktoré systematicky rozpracováva a argumentačne buduje v priebehu celého textu. Za prvú, k myšlienke večného návratu je treba pristupovať ako k centrálnemu motívu Nietzscheho filozofického diela, vo svetle ktorého je možné a predovšetkým nutné chápať aj ďalšie elementárne koncepty, ako je vôľa k moci, príchod nadčloveka, nihilizmus, smrť boha a postoj *amor fati*. Za druhé, myšlienka večného návratu je v zásade Nietzscheho odpoveďou na prvú otázku metafyziky formulovanú Aristotelom. Za tretie, myšlienka večného návratu má charakter epifánie, a potiaľ sa vymyká tradičnému spôsobu argumentácie, explikácie a logickej demonštrácie, respektíve akejkoľvek forme sprostredkovania vôbec.

Čo do formy sa kniha delí na časť venovanú prvým, neverejným formuláciami myšlienky večného návratu, ktorá sa textovo opiera o Nietzscheho notáty z inkriminovaného obdobia august – jeseň roku 1881. Za týmto účelom Novák aplikuje metódu historickú (nakoľko sleduje genézu myšlienky večného návratu) a fenomenologickú (necháva sa viesť vecou samotnou, neprihliada na žiadne už existujúce teórie a interpretácie). Druhá časť sa zaoberá jedinými (dvomi) verejnými formuláciami myšlienky večného návratu publikovanými v *Radostnej vede* (aforizmus 341) a predovšetkým v spise *Tak pravil Zarathustra*, ktorý predstavuje jej vrcholnú podobu. Z povahy verejných formulácií plynúca interpretačná pozícia je metafyzická – a Novák práve tu demonštruje implicitný kozmologický charakter večného návratu téhož.

Ak je myšlienka večného návratu človeku prístupná len v zjavení, potom sa mu vyjavuje v určitom *naladení*. Autor toto naladenie identifikuje ako *samotu, osamelosť* dvojitej povahy – priestorovej (odstup od ľudí i svetských súcien) a temporálnej (pokoj, ticho). V tomto uvoľnenom čakaní bez očakávaní sa človek navracia k sebe samému a je mu umožnené nahliadnuť sa v celkovej súvislosti, súpatričnosti so svetom – a práve toto naladenie ho otvára k premene vlastnej existencie. Túto transformáciu potom predstavuje privtelená myšlienka večného návratu, ktorá konečnú ľudskú bytosť v konečnom svete *oslobodzuje* ako *nekonečnú*, privádza ho do postoja *zmiernu* s celkovou súvislosťou sveta – čo Nietzsche zachycuje v pojme *lahostajnosť*.

Okrem toho, že Novák vymedzuje podmienky možnosti transformácie, takisto podrobne vysvetľuje povahu večného návratu, aby na základe tejto analýzy zasadiť myšlienku myšlienok do vzájomnej súvislosti s konceptom vôle k moci, smrťou

2 Nutno podotknúť, že titul *Věčný návrat téhož* predstavuje zásadne prepracovanú, rozšírenú a prehĺbenú interpretáciu myšlienky večného návratu, ktorej sa autor už raz venoval. Vid' Novák, A., *Epifanie věčného návratu téhož. Filosofická interpretace základní myšlenky F. Nietzscheho*. Praha–Litomyšl, Triton 2007.

boha, príchodom nadčloveka a postojom *amor fati*, ktoré čerpajú svoj vnútorný zmysel práve z myšlienky večného návratu. Ďalším z prínosov Novákovej detailnej interpretácie je vyzdvihnutie *kozmozlogického* princípu v myšlienke večného návratu, ktorý, zdá sa, si plne neuvedomoval ani samotný Nietzsche, respektíve mu nevenoval dostatočnú pozornosť. Nietzsche sa totiž zameriava na *etický* rozmer myšlienky večného návratu a tvrdí, že človek by mal každý svoj čin a myšlienku konať s vedomím, že sa bude večne navracat' v rovnakej podobe a v rovnakej konštelácii, v rovnakom chronologickom poradí, a to nespočetne veľakrát – a že tak jeho jednanie obsahuje *odtlačok večnosti*.

Poslednú tretinu knihy Novák venuje kritickej analýze Nietzschevho chápania času vo večnom návrate, aby demonštroval, že pokiaľ sú ľudsky zakúšaný čas a svet tvárnosťou, respektíve fenomenalitou večného návratu, potom v myšlienke večného návratu dochádza súčasne k stabilizácii a transcencencii všetkého súcna ako súcneho a v jeho celku – a potiaľ je myšlienka večného návratu metafyzickou, pretože túto celkovú povahu súcna v jeho celku popisuje a zakladá. Večný návrat tak vystupuje ako univerzálny ontologický model skutočnosti. Zameranie sa na *metafyzický* (resp. kozmozlogický) aspekt večného návratu je tak dôvodom, prečo v Novákovej knihe absentuje spojenie myšlienky večného návratu s *cnosťou*, ktorá obdarováva, ktorá je takisto základným pojmom Nietzschevho diela *Tak pravil Zarathustra*.

Vposledku autor dokladuje Nietzschevho odmietnutie metafyziky na jej sklonku ako *sublimáciu* metafyziky, respektíve ako *metafyziku naruby* (podľa *platonizmu naruby*), nakoľko Nietzsche podáva negatívnu antropológiu (tj. antropológiu bez človeka – v nadčloveku je človek prekonaný), negatívne náboženstvo (profétický charakter myšlienky večného návratu a smrť boha) a negatívnu metafyziku (nakoľko metafyzika sa tradične zaoberá tým, čo je *nekonečné*, zatiaľ čo Nietzscheho základným axiómom v myšlienke návratu téhož je *konečnosť*). Zdá sa teda, že *enfant terrible* metafyziky ostal metafyzike po celý čas verným.

Nadôvažok chcem vyzdvihnúť spôsob, akým je kniha napísaná, pretože zložité filozofické koncepty činí pre trochu otvoreného čitateľa prístupnými a jasnými (nakoľko má filozofia prejasňovať), bez toho, aby upadla do školometiky. Publikácia sa vyznačuje vysokou úrovňou, ktorá v explikácii nechodubňuje náročnosť myšlienky večného návratu ani o jej hĺbku, ani o patričný kontext: vychádza teda čitateľovi v ústrety – ale prísne nietzscheovsky – zbytočný súciť s ním nemá.

Tatiana Badurová